

Соціально-психологічний супровід учнів молодшого шкільного віку з ЗПР

Часто від батьків, і особливо від учителів, можна почути скарги на те, що діти не можуть засвоїти програмний матеріал масової загальноосвітньої школи, хоча для цього вони докладають чималих зусиль.

У чому ж причини низької успішності учнів? Вони різні і їх багато, тому необхідно розібратися, в яких випадках це лінощі, небажання вчитися, а в яких — захворювання. Якщо хвороба має неврологічний або психічний характер, її можна одразу навіть не помітити. Це виявиться пізніше, коли дитина почне навчатися в школі і коли до вищих психічних процесів — пам'яті, уваги, інтелекту — почнуть ставити підвищені вимоги.

Термін затримка психічного розвитку (ЗПР) традиційно вживається у вітчизняній літературі для опису стану дитини, пов'язаного з її специфічним навчальним відставанням.

Педагогічний словник за редакцією Ярмаченка М.Д. так визначає затримку психічного розвитку: «порушення нормального темпу психічного розвитку, в результаті чого дитина, що досягла шкільного віку, продовжує залишатись в колі дошкільних, ігрових інтересів». При ЗПР діти не можуть включитися у шкільну діяльність, сприймати шкільні завдання і виконувати їх. Вони поведуться в класі так само, як і в іграх дитячого садка чи сім'ї. ЗПР виникає в результаті різних соматичних захворювань (фізично ослаблені діти) або органічної поразки Центральної нервової системи (діти з мінімальною мозковою дисфункцією).

У дітей з затримкою психічного розвитку спостерігається значне зниження працездатності як наслідку явищ церебрастенії, психомоторної розгальмованості, афективної збудливості. У них ускладнене засвоєння навичок читання, письма, рахунку, ослаблені пам'ять і увага, наявні легкі порушення мовних функцій. Ці вади компенсуються педагогічними

засобами. У дітей з ЗПР, спостерігається частковий недорозвиток вищих психічних функцій тимчасового характеру, що успішно долається у дитячому чи підлітковому віці, завдяки соціально-психологічному супроводу навчально-виховного процесу, який передбачає цілеспрямовану, грамотно сплановану роботу з усіма категоріями учасників навчально-виховного процесу – вчителями, учнями, батьками, громадськістю з дотриманням наступності з 1 по 11 клас.

З урахуванням гострої необхідності підтримки соціально незахищених верств населення (зокрема дітей з обмеженими фізичними і/або розумовими можливостями) у системі освіти країни ведеться активна цілеспрямована робота зі створення умов, за яких такі діти могли б безперешкодно й якісно навчатися. У цьому беруть активну участь не тільки педагоги шкіл, але й фахівці інших організацій, відомств.

Хочеться зупинитися на ролі соціального педагога у процесі, що реалізує діагностичний і корекційний напрямки діяльності.

Діагностичний напрям – вихідний у діяльності соціального педагога. Його реалізація починається з комплексного соціально – психолого – педагогічного дослідження, яке вимагає серйозного аналізу та інтерпретації отриманих результатів. Соціальний педагог діагностує розвиток дитини в соціальному середовищі, особливості впливу цього середовища на соціалізацію дитини, її позитивні можливості, негативні впливи, а потім, здійснюючи прогностичний напрям, проектує діяльність усіх суб'єктів соціального виховання. На основі моніторингу соціальний педагог здатен скоординувати позитивні впливи всіх суб'єктів соціального виховання з метою надання комплексної (соціально – психолого – педагогічної) професійної допомоги дитині в її особистісному розвитку, успішній самореалізації в процесі соціалізації інноваційної особистості.

Соціальний педагог може використовувати різні методи дослідження: педагогічні, психологічні, медичні, соціологічні. Наприклад: лист обстеження дитини. (автор Ю.В. Мельник), діагностика особистості та її соціальних зв'язків (автор С.В. Шаргородська), адаптована анкета «Я і мої друзі» (автор Ю.В. Мельник), анкета «Взаємини в сім'ї» (автор Ж.В. Серкіс) [3; С.47-52].

Під психологічною корекцією розуміють певну форму психолого-педагогічної діяльності з виправленням таких особливостей психічного розвитку, які за прийнятих у віковій психологічній системі критеріїв не відповідають оптимальній моделі цього розвитку, нормі, або швидше, віковому орієнтуванню як ідеальному варіанту розвитку дитини на тому, чи іншому ступені онтогенезу.

Принципи психолого-педагогічної корекційної роботи:

- Єдність корекції та розвитку. Це значить, що рішення про необхідність корекційної роботи приймається тільки на підставі психолого-педагогічного аналізу внутрішніх та зовнішніх умов розвитку дитини;

- Єдність вікового та індивідуального розвитку. Здійснюється індивідуальний підхід до дитини в контексті її вікового розвитку;

- Єдність діагностики та корекції розвитку;

- Діяльнісний підхід здійснення корекції, побудований на визнанні того, що саме активна діяльність самої дитини є рушійною силою розвитку, що на кожному етапі розвитку існує так звана провідна діяльність, яка значною мірою сприяє розвитку певному періоді онтогенезу;

- Перехід у корекційній роботі на будь-якому рівні до особистості як до талановитої та унікальної.

Корекція ЗПР – довготривалий і складний процес, що потребує поєднання навчального та виховного впливів психолога, вчителя, соціального педагога та батьків.

Психолог та соціальний педагог на підставі психологічного та соціально-педагогічного обстеження або аналізу певної ситуації формують рекомендації, які реалізуються під час роботи з дітьми. Корекційна робота має будуватися не як просте тренування вмінь і навиків, а як окремі вправи з удосконалення психічної діяльності як цілісно-усвідомлюваної діяльності людини, яка органічно вписується в систему її реального життя.

Важливим є включення в корекційно-розвивальні програми різноманітної творчої діяльності: образотворчої, ігрової, трудової. Дуже важливо, щоб корекція носила випереджувачий характер. Вона повинна мати за мету не вдосконалення того, що вже є, а активне формування, що має бути досягнуте в найближчій перспективі у відповідності до законів та вимог вікового розвитку та становлення індивідуальності. Цінність такого підходу в тому, що він дає можливість людині відчутти себе перспективною в тій діяльності яка є для неї найбільш важливою. При здійсненні психолого-педагогічної корекції важливо відрізнити труднощі, які виникають у зв'язку з різного роду порушеннями та відхиленнями розвитку і тому підлягають корекції, від проблем, пов'язаних з надмірними вимогами, які батьки та педагоги часто висувають до дітей без урахування вікових психологічних особливостей та можливих індивідуальних варіантів переживань дитини цього віку.

Інструкторами соціалізації дітей є їх батьки і тому для успішної адаптації дітей в сучасному соціальному просторі необхідно створити всі умови. Соціальний педагог проводить соціальну діагностику і на її основі складає програму допомоги сім'ї, яка включає виховання дітей, організацію догляду за ними, оформлення опікунства, усиновлення, захисту дітей, турботу про дітей з відхиленнями в розумовому і фізичному розвитку, організацію відпочинку, підвищення освітнього і культурного рівня батьків, відродження народних традицій, закріплення духовних зв'язків між членами сім'ї, популяризації здорового способу життя.

Не слід забувати, робота буде ефективною тільки в тому випадку, якщо паралельно буде вестись робота з батьками і вчителями. Тому в цьому напрямку потрібно проводити психопросвітницьку роботу, використовуючи зокрема тренінгові вправи.

Вправа «Інший погляд»

Мета: пошук нового, незвичайного і нетрадиційного погляду на проблему, що дає нові можливості і здібності для її вирішення.

Матеріали: папір, ручка.

Людина на 90% отриману інформацію сприймає критично і негативно, а головне побачити в кожному вчинку позитив.

Ми з вами за своєю природою схильні до гармонізації свого життя. Я пропоную вам сьогодні до роботи техніку, яка називається «позитивний погляд на проблему».

«Позитивне» - у перекладі з латини означає дійсне, «дане раніше», «чинне». Головна мета позитивної інтерпретації – побачити реальність, яку не видно «вночі», бо вона «ховається за тінь», і дати їй змогу «проявитися вдень». На прикладах позитивної інтерпретації ми з вами зможемо побачити, що проблема несе в собі не тільки смуток, а і нові можливості людини, розкриває раніше «приспані» сфери життя.

На батьківських зборах можна запропонувати роботу в групах: кожен учасник називає свою проблемну ситуацію, а інші підбирають до неї позитивну інтерпретацію. Учасник вибирає найбільш близький і відповідний до свого життя варіант і дякує автору. Проблеми називаються по черзі.

Симптом	Позитивне бачення
Мій син – непосидюча дитина.	Мій син проявляє нову модель поведінки, він – енергійна і творча дитина.
Сина притягують проблемні підлітки.	Мій син шукає досвіду спілкування з іншими людьми.
Син інколи краде гроші.	Син хоче мати свої власні гроші і бути незалежною людиною.
Мої діти багато брешуть.	Мої діти прагнуть відгородитися від негативних емоцій.
Моя дочка дуже лінива.	Моя дочка здатна відмовлятися від сильно завищених вимог.
Мій син дуже впертий.	Мій син здатний сказати «ні», посперечатися з авторитетом, має власну думку.
Моя дитина всього боїться.	Моя дитина здатна ігнорувати загрозові ситуації.
Моя дитина проявляє агресивність по відношенню до інших дітей.	Моя дитина здатна реагувати на щонебудь спонтанно, емоційно і чесно.

Запитання для обговорення

- що ця вправа вам показала?
- які висновки ми можемо зробити?
- чи змінилося ваше відношення до даних ситуацій?

Висновок. Приклади позитивної інтерпретації допоможуть нам вчитися бачити свої проблеми з іншого, реального боку.

Поняття «сім'я» у кожного своє власне. Сім'я – це складне і цікаве явище, яке вирізняється вже тим, що, по-перше, ніхто її не мине у своєму житті, і, по-друге, не існує двох однакових сімей (ні щасливих, ні навпаки).

Вправа «Метафора» (східна мудрість).

Мета: активізація образного мислення.

Східна притча «Невелика різниця»

Якось один східний правитель побачив страшний сон: у нього випали один за одним усі зуби. Сильно хвилюючись, він покликав тлумача снів. Той вислухав його і сказав: «Повелителю, я повинен тобі сказати сумну новину: ти втратиш один за одним усіх своїх близьких!». Ці слова викликали гнів і обурення у правителя, і він наказав покликати іншого тлумача, який, вислухавши сон, промовив: «Я щасливий повідомити тобі, о великий правителю, радісну новину: ти переживеш своїх рідних!». Правитель дуже зрадів і щедро нагородив його за тлумачення. Придворні дуже дивувалися: «Ти ж сказав йому те ж саме, що і твій сердега-попередник. Чому ж його покарали, а тебе нагородили?» – запитали вони. На що почули відповідь: «Ми обидва однаково тлумачили сон. **Але все залежить від одного: не що сказав, а як!**».

Якщо ми критично сприймаємо і даємо негативну оцінку вчинкам дітей, то і наслідки можуть бути теж негативними.

Вправа «Зроби навпаки»

Мета: самостійне усвідомлення учасниками неефективності використання певних звернень до дитини.

Дуже часто під час виховної роботи батьки використовують несприятливі для дитини форми звернень, які принижують її особистість та гідність.

На дошці висить ромашка, на пелюстках, якої написаний вислів звернення батьків до дитини. Учасникам пропонується витягти з ромашки пелюстку зі зверненням, зачитати його і перефразувати у вигляді «Я-повідомлення».

1. «Швидше ... я сказав!».
2. «Сідай їсти, негайно!».
3. «Я почну рахувати, а потім ...».
4. «У тебе є 5 хвилин ...».
5. «Мені набридли твої сльози ...».
6. «Я сказала: не можна!».
7. «Що ти бубониш, говори голосно, я не чую!».
8. «Швидше йди, незграбо!».

Висновок. Батьки і ми, як батьки, повинні усвідомлювати, які наслідки можуть бути у внутрішньому світі дитини при негативній оцінці її діяльності і завжди думати як сказати те чи інше зауваження. Адже основним об'єктом нашого впливу є діти.

Пам'ятка батькам

Якщо:

- дитину постійно критикувати, вона вчиться ненавидіти;
- дитину висміюють, вона стає замкненою;
- дитину хвалять, вона вчиться бути вдячною;
- дитину підтримують, вона вчиться цінувати себе;
- дитина росте в терпимості, вона вчиться розуміти інших;
- дитина росте у чесності, вона вчиться бути справедливою;
- дитина росте у безпеці, вона вчиться вірити в людей;
- дитина росте у ворожості, вона вчиться бути агресивною;
- дитина росте в докорах, вона вчиться жити з почуттям провини;
- дитина живе в розуміння й привітності вона вчиться знаходити любов у світі.

Список використаних джерел:

1. Алиева М.А., Гришанович Т.В., Лобанова Л.В., Травникова Н.Г., Трошихина Е.Г. Я сам строю свою жизнь/ Под ред. Е.Г. Трошихиной. – СПб.: Речь, 2003. – 216 с.
2. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга с детьми младшего школьного возраста. Психотехники: Учебное пособие. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: Издательство «Ось - 89», 2005. – 256 с.
3. Главник О.П. Професійна діяльність соціального педагога. – К.: 2005. – 223 с.
4. Воспитание и обучение детей с нарушением развития, 2008. - № 2-3
5. Практична психологія та соціальна робота, 2009. - № 8-9
6. Початкове навчання та виховання, 2008. - № 22-24